

В І Д Г У К
офіційного опонента доктора мистецтвознавства
Ольги Андріївни Лагутенко
на дисертацію Приймич Михайла Васильовича
«Церковне професійне малярство Закарпаття другої половини XVIII –
першої половини XX ст.: народна традиція, візантійська канонічність та
впливи західноєвропейського мистецтва»,
представлену на здобуття наукового ступеня
доктора мистецтвознавства за спеціальністю
17.00.05 – образотворче мистецтво

Тема дисертаційного дослідження Михайла Васильовича Приймича спрямована на те, щоб ліквідувати велику лауну у вивченні історії живопису Закарпаття, адже церковне малярство цього регіону такого значного проміжку часу, який визначений у назві дисертації, ще не набуло належного наукового висвітлення у фаховій літературі. Крім того, проблеми співвідношень у церковному малярстві народної традиції, канонів і високопрофесійної спадщини візантійської традиції, нових пластичних засобів західноєвропейського мистецтва і власне надбань національної школи живопису мають актуальність у сучасному сакральному живописі, що створюється за релігійними потребами для церкви та сповідників християнської віри.

Тобто, як це не парадоксально, досліджувані дисертантом проблеми мають широке відображення в культурно-мистецькому просторі сучасної України. Від початку 1990-х років, з затвердженням свободи віросповідання, відродженням православних та інших християнських традицій, з поверненням до церковної власності численних пам'яток, які за часи «войовничого атеїзму» були позбавлені сакрального призначення, нарешті – з поширенням активного будівництва по всій країні нових церков і соборів, за останні двадцять п'ять років численні храми набули нового внутрішнього живописного оформлення.

Відродження церковної малярської традиції на терені України-Русі має непересічне значення. Християнська культура, яка була виплекана на прикладі найвищих мистецьких духовних цінностей, проіснувала в цих землях більше тисячоліття, стала найдавнішою живою низкою, що єднала собою різні історичні періоди в культурі Київської Русі та України. Відновлення цієї

спадковості є актуальним у багатьох аспектах – культурному, соціально-політичному, історичному і т. д.. Відомо, що задля відповіді на суспільно-культурний запит по оновленню церков, були відкриті нові майстерні живопису та храмової культури в НАОМА, сакрального мистецтва в ЛНАМ, іконописні школи та майстерні.

Закарпатський регіон має особливу давню та новітню історію, культура цього краю привертає увагу багатьма аспектами. Від початку 1990-х років й по сьогодні можна спостерігати прояви величезної уваги мистецтвознавців, музейників, галеристів, а також зростання попиту колекціонерів стосовно «живопису закарпатців». Творчість Й. Бокшая, А. Ерделі, Ф. Манайла, А. Коцки, Г. Глюка вплинула на формування уявлення про цінність художньої спадщини, а також наявність взаємодії мистецького простору Закарпаття з культурами сусідніх народів. Останніми роками відмічаємо відкриття цінності мистецтва графіки цього регіону, що створювалася у ХХ столітті (дисертація І. І.Небесника, публікації М. Сирохмана, П. Ковача, К. Тихоненко та ін.).

Дослідники не обійшли увагою й архітектуру краю, історію та сучасний стан храмового будівництва зокрема. У 2000 році вийшла монографія М.Сирохмана про церкви Закарпаття, а у 2010 його ж – «Нові церкви Мукачівської греко-католицької єпархії // 20 років церковного будівництва 1990-2010», де перемова написана Михайлом Васильовичем Приймичем.

Набуття високого рівня у професійному мистецтві краю, безумовно, мало спиратися на існуючі культурно-мистецькі традиції. Як доводить дисертант у поданій до розгляду праці, процес культурного розвитку у другій половині ХVІІІ – першій половині ХХ століть був значною мірою стимульований діяльністю священників та церковних майстрів. «Ось чому пропонується праця зосереджує увагу на церковному живописі, намагаючись з'ясувати та окреслити ще один з основоположних чинників формування закарпатської школи мистецтва», - зазначає автор у монографії (з назвою дисертації) на С.7.

Враховуючи вищезазначене, актуальність дослідження та його наукова новизна є безумовними. Визначені дисертантом мета, завдання, об'єкт, предмет та хронологічні рамки дослідження зауважень не викликають. Структура

роботи, сформована у п'ять розділів, є послідовною та логічною, вона дозволяє у повній мірі розкрити заявлену тему, підводить виклад матеріалу до обґрунтованих висновків.

Щоби не подавати переказ змісту всіх п'яти містких розділів, відзначимо, що всі теми, означені в авторефераті та у змісті монографії, знайшли широке висвітлення у тексті монографії, що має назву дисертації: «Церковне професійне малярство Закарпаття другої половини XVIII – першої половини XX ст.: народна традиція, візантійська канонічність та впливи західноєвропейського мистецтва» (Ужгород: Карпати, 2017. - 508 с.). Крім того, Михайло Васильович Приймич є автором видань «Іконостаси Закарпаття» (Ужгород: Карпати, 2014. - 184 с.), та «Церковний живопис Закарпаття. Станковий та монументальний живопис історичного Закарпаття до першої половини XX ст. (Ужгород: Карпати, 2017. - 248 с.), де подані наукові виклади, а також численні фотографії в альбомній частині та у тексті, що вперше створює можливість цілісно осягнути таке явище як церковний живопис цього краю. М. Приймичем у співавторстві з П. Зубко створені наукові монографії, присвячені кафедральним соборам Ужгороду та Кошице, де компаративістика допомагає віднайти спільне й відмінне у розвитку церковного мистецтва центрів міської культури, що зараз належать Словаччині та Україні.

У всіх опублікованих працях автор покладається на матеріали архівів, на власні польові дослідження, спостереження, обміри, здійснені ним під час експедицій по храмах Закарпаття, а також спираючись на наукові подорожі по тих регіонах Словаччини, Румунії, Угорщини, що межують з Україною, які в різні історичні часи мали або єдину державну приналежність, або іншим чином знаходили точки перетину взаємовпливів. У нагоді М. В. Приймичу стають дослідження зарубіжних науковців, дотичні до наукового пошуку дисертанта.

Використання сучасної наукової методології, копітке збирання й аналітичне опрацювання матеріалів, дало змогу авторові досліджень дійти до нових атрибуцій маловідомих творів, зафіксувати та ввести до єдиної картини розвитку церковного малярства Закарпаття означеного часу численні пам'ятки,

і як наслідок – зробити наукове відкриття цілого шару історії мистецтва закарпатського регіону України від другої половини XVIII століття й до середини XX.

У науковому доробку автора дослідження – встановлення імен невідомих художників, уточнення фактологічного матеріалу, введення у науковий обіг нових термінологічних визначень та хронологічних меж. Особливої виразності у дисертаційному викладі набуло означення ролі єпископа Андрія Бачинського як провідника національного відродження, адже простежено, як під впливом його культурно-просвітницької діяльності починає розвиватися монументальний сакральний живопис.

Автор дослідження послідовно аналізує діяльність єпархіальних художників Мукачівської греко-католицької єпархії, проводить ідентифікацію робіт майстрів церковного живопису. У науковий обіг вперше увійшли імена Йосипа Меєровського, Андрія Спалінського, Тимофія Кугаровського, Йоана Динестранського, Ференца Рогарського, Михайла Луки, Олександра Дуковського, Базиліуса Малковича, Григорія Ревеса, а також ім'я художника з Тріра Матіаса де Білге. Обгрунтоване авторство майстра Андрія Тртіни у стінописі святилища собору в Ужгороді.

У окреме дослідження може перерости розділ, присвячений церковному монументальному живопису Закарпаття межі XIX-XX століть. Адже розгляд церковного живопису «як чинника проникнення на територію краю модерних мистецьких течій», про що пише Михайло Приймич, видається особливо цікавим для перегляду цілісної картини приходу стилю модерн або сецесії до мистецтва України.

У нових вимірах постала в роботі творча постать Йосипа Бокшая, який поєднав працю професійного церковного художника і високу майстерність світського живописця, засновника «закарпатської школи живопису», як його сьогодні визнають історики мистецтва України. Цікавим є підтвердження інтересу до церковної тематики, віднайдене автором за фотоматеріалами, публікаціями у періодиці та маловідомими полотнами, Адальберта Ерделі.

Попри високі оцінки, на які заслуговує представлена на захист робота, маємо подати наступні зауваження та побажання:

1. У розділі першому автор зосередив увагу виключно на розгляді літератури та архівних джерел, що стосуються розвитку церковного живопису Закарпаття. Вважаємо, доречно було б більш широко охопити коло дослідників, що працювали й працюють над тематикою церковного мистецтва на терені України. Це дало б відчуття, що на сьогодні існує традиція, школа, до якої, окрім названих дослідників як М. Голубець, В.Залозецький, В. Січинський, П. Жолтовський, В.Свенціцька, Г. Логвін, В. Овсійчук, В. Откович, належать й інші. Так, наприклад, збиральницькою й дослідницькою роботою займалася Л. Г. Членова, що 50 років пропрацювала в НХМУ. В нагоді могла б стати її праця «Шедеври українського іконопису» 1989 р. видання. Не вистачає згадування про праці Л. С. Міляєвої, як «Украинское искусство второй половины XVII-XVIII веков» («Искусство народов СССР» т.4, 1976 р.), «The Ukrainian Icon 11th – 18th centuries. From Byzantine source to the Baroque», S.-Petersburg, 1996р.). Іконостасам, стінопису та окремим пам'яткам іконопису присвячені публікації останніх десятиліть таких дослідників як М.Гелитович, А. Кондратюк, О. Садова, Н. Козак, В. Мазур, О. Рижова, І.Пархоменко, Г.Белікова. Ці публікації не торкаються безпосередньо теми поданого дослідження, але мають спільну проблематику розвитку професійного церковного мистецтва в Україні, що спирається на візантійську традицію. Також чимало публікацій останніх десятиліть присвячено проблематиці впливу народного мистецтва на ікону.
2. У «Списку використаної літератури», поданому в монографії, зустрічаємо альбоми, присвячені творчості сучасних відомих художників Ужгорода – Василя Скакандія, Володимира Микити, Івана Ілька, а також книжку Г.Вишеславського та О. Сидора-Гибелінди «Термінологія сучасного мистецтва» (2010 р.), які мають відношення до сучасного мистецького

процесу в Закарпатті та Україні, але не стосуються теми поданого дослідження.

Означені побажання та зауваження не перекреслюють високої наукової цінності представленого дисертаційного дослідження.

Підсумовуючи, хочу підкреслити, що автором пророблена величезна робота по відтворенню маловідомого художнього процесу, пов'язаного з церковним малярством, який передував становленню визнаної «закарпатської школи» живопису ХХ століття.

Вважаю, що представлена дисертація є завершеною науковою працею, написаною самостійно, на високому фаховому рівні. Вона містить ряд цінних нових положень та висновків, вводить у науковий обіг численні перевірені автором факти, архівні матеріали, твори церковного малярства.

Зміст автореферату відповідає тексту поданої на захист монографії.

Дисертаційне дослідження відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій, а її автор ПРИЙМИЧ Михайло Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 – образотворче мистецтво.

Доктор мистецтвознавства,
професор, в.о. зав. кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого
мистецтва і архітектури

О. А. Лагутенко